

Grażyna Erenc-Grygoruk

Zachodniopomorska Szkoła Biznesu w Szczecinie

Nauczyciel i student uwikłani w relacje interpersonalne – refleksje z badań

Streszczenie

Problematyka dotycząca nauczyciela akademickiego i jego funkcjonowania w szkole wyższej podejmowania jest często, a badacze różnych specjalności opisują nauczyciela z różnych punktów widzenia. Jednym z nurtów myślenia o nauczycielu jest jego praca ze studentami. Głównym założeniem autora artykułu, była próba refleksyjnego spojrzenia na wyniki pilotażowych badań dotyczących relacji interpersonalnych nauczyciel – student w jednej z prywatnych uczelni.

Słowa kluczowe: relacje interpersonalne, interakcje, nauczyciel akademicki, student.

Teacher and student engaged in interpersonal relationship

Abstract

The issue of an academician and his or her functioning in an academic environment is frequently brought up by various specialties research workers assessing teachers from different vantage points. One of the vantage points to view a teacher from is his or her work with students. The author's focal point presented in the paper is an attempt to reflexively interpret pilot studies regarding teacher-student interpersonal relationships at one of private academies.

Keywords: interpersonal relationships, interactions, academician, student.

Wprowadzenie

Przez wiele lat, środowisko akademickie postrzegano – w szerokim, tego słowa znaczeniu – jako znaczący układ wychowawczo-socjalizacyjny. W ramach tego środowiska można wyróżnić problematykę nauczyciela akademickiego i jego funkcjonowanie w szkole wyższej, która rozpatrywana jest przez różnych specjalistów z heterogenicznych punktów widzenia. Jednym z nurtów myślenia o nauczycielu akademickim, jest nurt związany z jego działalnością, czyli pracą ze studentami. Nauczyciel akademicki – zdaniem K. Jaskota – postrzegany jest, jako „osoba społeczna, realizująca swoje zadania w interakcjach z innymi osobami mającymi wpływ na osiągnięte przez nauczyciela rezultaty”¹. Autor zauważył, że nauczyciel „jest widziany, jako ktoś realizujący społeczne oczekiwania, podlegający społecznym ocenom i ponoszący odpowiedzialność przed tymi, którzy oczekiwania formułują”². Jednocześnie nauczyciela szkoły wyższej powinno analizować się z wielu perspektyw – ról np. pracownika naukowego, dydaktyka, organizatora i wychowawcy³.

A. Sajdak⁴ pisząc o powinnościach zawodowych nauczycieli akademickich, zwraca uwagę m.in. na trzy rodzaje kompetencji, od których zależy efektywność ich pracy tj. kompetencje merytoryczne decydujące o uznaniu przez studentów nauczyciela akademickiego za eksperta, kompetencje dydaktyczne obejmujące umiejętności przekazywania wiedzy, oraz kompetencje interpersonalne pomagające nauczycielowi zbudować pozytywne relacje ze studentami. Wchodzenie ze studentami w kontakty oparte na wzajemnym poszanowaniu, akceptacji, zaufaniu i zaangażowaniu jest niezbędne przy pojmowaniu własnej roli, jako empatycznego czy demokratycznego partnera.

Świadomość nauczyciela akademickiego dotycząca realizowanych przez niego celów, świetna znajomość metod, form organizacyjnych pracy pedagogicznej są warunkiem istotnym, ale niewystarczającym do optymalnego wypełniania przez niego zadań. W praktyce zadania dotyczące pedagogicznych wartościowych kontaktów interpersonalnych nauczyciel – student oraz tworzenie psychologicznego klimatu współpracy urasta do rangi równie istotnych jak wypełnianie zadań dydaktycznych i wychowawczych przez nauczyciela akademickiego. Materiał jest próbą empirycznej charakterystyki relacji interpersonalnych nauczyciel akademicki – student w jednej z prywatnych uczelni województwa zachodniopomorskiego.

¹ K. Jaskot, I. Jazurkiewicz, *Role zawodowe nauczyciela akademickiego* [w:] *Wprowadzenie do pedagogiki szkoły wyższej*, (red.) K. Jaskot, Oficyna IN PLUS, Szczecin 2006, s. 307.

² K. Jaskot, I. Jazurkiewicz, *Role zawodowe ...*, dz. cyt., s. 307.

³ Tamże, s. 307-320.

⁴ A. Sajdak, *Pomiędzy misją a ekonomią, refleksja nauczyciela nauczycieli*, [w:] *O humanizacji pracy zawodowej nauczyciela*, red. E. Kobyłecka, Wydawnictwo Naukowe PTP, Poznań 2007, s. 201.

Relacje czy interakcje nauczyciel (wykładowca) - student?

„Relacja – łac. *relatio*; doniesienie, zdanie sprawy z przebiegu czegoś, stosunek zależności”⁵. Natomiast „interakcje – łac. *inter, actio* – między – działanie, jakie zachodzi między dwoma, a więcej czynnikami, podmiotami, zjawiskami, oddziaływanie na siebie”⁶. W literaturze szczególnie drugie pojęcie jest szeroko opisane (R.H. Turner, S. Mika).

„Interakcja” jest pojęciem niezwykle szerokim w porównaniu do pojęcia „relacji” i może odnosić się do różnych poziomów i aspektów wzajemnego wpływu jednostek na siebie. Zazwyczaj obejmuje znaczny wachlarz oddziaływań nauczyciela i studentów, odnosząc się np. do zakresu wymagań i sposobu kontroli opanowywanego materiału, typowych form uczestnictwa w zajęciach czy charakterystycznej atmosfery na nich panującej. Jednak z drugiej strony, „interakcje” można rozpatrywać w mikro-skali i wtedy analizujemy zajęcia z punktu widzenia np. liczby inicjowanych wypowiedzi w odniesieniu do poszczególnych uczniów lub rodzajów zadań czy też w kontekście łańcucha interakcji typu: uczeń odpowiada – nauczyciel na bieżąco reaguje na słyszana wypowiedź – uczeń modyfikuje sposób mówienia⁷. Zatem „interakcję” należy rozpytywać w skali makro i mikro, jako wielorakie aspekty wzajemnego wpływu jednostek na siebie, szeregu aspektów kontaktów międzyludzkich uwarunkowanych najróżniejszego typu zmiennymi (np. status społeczny, typy osobowości, reprezentowany poziom wiedzy lub wiek jednostek pozostających pod wzajemnym wpływem czy też preferowane i narzucenie procedury lekcyjne jak również oczekiwania dotyczące relacji nauczyciel- uczeń)⁸.

Współczesna edukacja jest dyskursem, ciągiem relacji i interakcji między ludźmi i ich światem, procesem w czasie, którego biorą udział tj. nauczyciel akademicki i student. Innymi słowy podmioty uczestniczące w procesie kształcenia są uwikłane w relacje – interakcje (interpersonalne), które uzyskują nie tylko wymiar aksjologiczny i osobowościowy, ale również są szansą do poznawczego samookreślenia.

K. Wenta zauważył, że „efektywność kształcenia w szkole wyższej jest funkcją wielu zmiennych takich jak: praca studentów, nauczycieli akademickich, celów kształcenia, treści kształcenia, zasady i metody kształcenia, formy i środki kształcenia, uczelnianej infrastruktury, procedury kontroli i oceny”⁹. Jednak wśród tych elementów aspekt relacji interpersonalnych w procesie edukacyjnym jest aspektem wyróżniającym się i warunkującym, jakość ich przebiegu. Podobnie odniósł się T. Gordon formułując stwierdzenie, że „charakter stosunków uczeń – nauczyciel ma podstawowe

⁵ *Słownik wyrazów obcych*, (red.) J. Okarmus, M. Tytuła, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Bielsko-Biała 2011, s. 204.

⁶ Tamże, s. 101.

⁷ A. Szczurek-Boryta, *Obraz interakcji między nauczycielem i uczniem w procesie edukacji (uwarunkowania społeczno-pedagogiczne i osobowościowe*, [w:] *Nauczyciel – uczeń. Między przemocą a dialogiem obszary napięć i typy interakcji* (red.) M. Dudzikowa, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1996, s. 120.

⁸ Tamże, s. 120.

⁹ K. Wenta, *Defekty kształcenia akademickiego w dyskusji nad pedagogiką szkoły wyższej ze strony chaosu*, [w:] *Uwarunkowania efektów kształcenia akademickiego*, (red.) D. Ciechanowska, Wydawca „Pedagogium”, Szczecin 2012, s. 60.

znaczenie, – jeżeli nauczanie ma być skuteczne – w nauczaniu wszystkiego: każdego przedmiotu, wszystkich treści, wszelkich umiejętności, wartości bądź przekonań”¹⁰. Wzajemne relacje są procesami wywołującymi w uczestnikach określone reakcje – interakcje przy tym nauczyciel jest porównywany do mistrza, opiekuna, terapeuty, przewodnika a nawet wroga. Jednak dla studentów studiowanie to jeden z nowych i niezwykle ważnych etapów w ich życiu. „Wpływ środowiska akademickiego, relacje mistrz-uczeń, partnerstwo w procesie konstruowania wiedzy studenta we współpracy z nauczycielem akademickim mogą być istotnym czynnikiem kształcącym wzór osobowy, który student uzna za znaczący w jego orientacji życiowej”¹¹. Według opinii J. Gniteckiego, dla studentów „edukacja akademicka jest symboliczną komunikacją wyrażoną w języku umożliwiającym rozpoznawanie, rozumienie, akceptowanie wartości i celów nadającym sens ludzkiemu życiu”¹². Stwierdzenie, że ludzie, których łączą pozytywne stosunki emocjonalne, współpracują częściej aniżeli ludzie sobie obojętni lub wręcz wrodozy, znajduje potwierdzenie w wielu teoriach z zakresu psychologii społecznej (F. Heider, J.W. Thibaut, H.H. Kelley, G.C. Homans)¹³. Relacje interpersonalne wywołujące różne interakcje podstawowych podmiotów procesu kształcenia stały się obszarem zainteresowań autora artykułu.

Badania własne

Źródłem danych były badania pilotażowe (zastosowano metodę sondażu diagnostycznego) przeprowadzone w kwietniu 2019 r. wśród 52 studentów I-III roku I stopnia kierunku Pedagogika – Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu wydziału zamiejscowego w Gryficach. Za główny cel badań ustalono poznanie relacji interpersonalnych między nauczycielami a studentami, które według analizy literatury mogą wpływać pozytywnie lub negatywnie na proces efektywnego kształcenia. W badaniach wykorzystano podejście jakościowe, wpisujące się w paradygmat interpretacyjny¹⁴, który w przeciwieństwie do innych paradygmatów nauk społecznych (funkcjonalizm, strukturalizm) zainteresowany jest zrozumieniem subiektywnego doświadczenia człowieka.

Próba sporządzenia swoistej mapy interpretacyjnej dotyczącej relacji interpersonalnych nauczyciel akademicki – student jest zadaniem przekraczającym możliwości artykułu. Nie mniej jednak odsłonięte zostaną niektóre aspekty tych interakcji. Trudność w kompletnym wypełnieniu tego zadania potęgowane jest przez różne sytuacje i procesy społeczne zachodzące w prywatnej wyższej szkole. Oferta edukacyjna staje się elementem gry rynkowej, a uczestnicy interakcji edukacyjnych pozostają

¹⁰ T. Gordon, *Wychowanie bez porażek, Pax*, Warszawa 1995, s. 17.

¹¹ D. Ciechanowska, *Autonomia studenta w procesie studiowania*, [w:] *Studenci konsumentami wiedzy akademickiej*, (red.) D. Ciechanowska, Wyd. „Pedagogium”, Szczecin 2011 s. 202.

¹² J. Gnitecki, *W poszukiwaniu aksjologicznych podstaw edukacji*, [w:] *Edukacja przelotem wieków wobec kwestii aksjologicznych*, (red.) U. Ostrowska, Wyd. UWM, Olsztyn 2001, s. 21.

¹³ W. Komar, *Wojna w edukacji: stosunki nauczyciel-uczeń Pejzaże „walki” i nadziei (w kręgu pytań ważniejszych niż odpowiedzi)* [w:] *Nauczyciel – uczeń. Między przemocą a dialogiem obszary napięć i typy interakcji* (red.) M. Dudzikowa, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1996, s. 139.

¹⁴ Paradygmat zapoczątkowali badacze: Wilhelm Dilthey, Max Weber czy Friedrich Schleiermacher.

niejednokrotnie w relacjach „handlowych”. Wzajemne relacje – interakcje i komunikowanie się w społeczeństwie akademickim są procesami wywołującymi w uczestnikach określone reakcje, w tym również mogą wywoływać w prywatnej szkole wszelkie zakłócenia. Nie ulega wątpliwości, że relacje interpersonalne wykładowca – student znajdują swoje odzwierciedlenie w kształceniu i mogą się tworzyć zależności między osobami uwikłanymi w edukację uczelni prywatnej. W kwestionariuszu ankiety sformułowano pytania otwarte, które dotyczyły zagadnień związanych: z budowaniem relacji nauczyciel akademicki– student, możliwości wymiany poglądów, wykorzystywaniem na zajęciach przez wykładowców metod, ustaleniem panującej podczas zajęć atmosfery, cech wyróżniających nauczyciela akademickiego oraz propozycji zmian związanych z relacjami nauczyciel – student.

Interpretacja uzyskanych wyników

Respondenci mieli możliwość udzielenia jednocześnie kilku odpowiedzi, dlatego uzyskane informacje nie można było zsumować. Zatem, swobodne wypowiedzi studentów były dla badacza źródłem wartościowej wiedzy o pracownikach akademickich, wydobywając na światło dzienne stan faktyczny, czyli relacje interpersonalne z punktu widzenia studentów. Jak zauważa M. Czerepaniak-Walczak „świat nie może być racjonalnie zmieniany, jeśli nie jest adekwatnie interpretowany, zaś nauka nie miałaby żadnego sensu (...), gdyby nie umożliwiała lepszej wiedzy o niezależnie istniejącej rzeczywistości”¹⁵. Z drugiej strony dzielenie się przez studentów własnymi obserwacjami może skłaniać ich do refleksji nad otaczającą rzeczywistością i generować jej krytyczny osąd.

Budowanie relacji nauczyciel akademicki - student

Pierwsza analiza uzyskanych wyników dotyczyła pytania: W jaki sposób nauczyciele akademicy budują relacje pomiędzy sobą a studentami? Każdy człowiek, dzięki swej niepowtarzalności, istnieje jako byt jednostkowy. W związku z tym, nawiązywanie, a tym samym budowanie relacji z innymi osobami sprzyja rozwojowi moralnemu jednostki, dlatego że odsłania przed nią konieczność respektowania zarówno istnienia, jak też praw innych do uznania i poszanowania posiadanej przez nich godności¹⁶.

Porównując uzyskane dane, należy stwierdzić, że studenci określili pozytywne i negatywne wyznaczniki budowania relacji podczas zajęć. Do pozytywnych wyznaczników, respondenci zaliczyli „komunikatywność prowadzącego” – 53%, „umiejętność słuchania” studentów przez wykładowcę – 42%, „nawiązanie kontaktów ze studentami”

¹⁵ M. Czerepaniak- Walczak, *Utopia. Iluzja. Realność. O jakości edukacji akademickiej w kontekście kształcenia na kierunku „pedagogika”*, [w:] R. Bera, K. Klimkowska, A. Dudak (red.), *Jakość kształcenia w szkole wyższej*, Lublin 2014, s. 204.

¹⁶ Por. L. Rosenfeld, R. Adler, R Proctor, *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*, Rebis, Poznań 2011.

– 30%, „odpowiadanie na maile” – 21%. Jako negatywne wyznaczniki studenci określili: „brak zrozumienia problemów studenta” – 32%, „wywyższanie się prowadzącego”(podkreślanie swojej pozycji) – 20% oraz „brak możliwości poprawienia oceny u niektórych wykładowców” – 14%. Interpretując uzyskane wyniki, na pierwszy plan wysuwa się poszanowanie przez nauczyciela akademickiego drugiej osoby/studenta. W wypełnianiu zadań dydaktyczno-wychowawczych przez nauczycieli w czasie budowania właściwych relacji ze studentami nie można zapomnieć o ich właściwościach osobowych charakterystycznych dla każdego (pominiętych w badaniach).

Według I. Jazukiewicz – nauczyciel powinien przejawiać „otwartość przeżyciową, zachowywać symetrię właściwych oddziaływań, dokonywać prawidłowej percepcji społecznej, postępować taktownie”¹⁷. „Otwartość przeżyciowa” – zdaniem J. Melibrudy – oznacza – „dzielenie się z partnerem relacji, informacji dotyczącymi własnej przeszłości oraz myślami i odczuciami związanym z tym, co zostało powiedziane lub zrobione”¹⁸. Należy zauważyć, że osobiste zwierzenia obydwu stron mogą prowadzić do poczucia zażyłości, jednak autentyczny kontakt nawiązywany jest poprzez poznanie wzajemnych wartości, interesów i postaw w sytuacjach, które nauczyciel i student wspólnie mogą doświadczyć, albo już mają podobne doświadczenia. W badaniach szkoła wyższa nie była rozpatrywana w kontekście teatru i aktorów (A. Janowski¹⁹), lub z pozycji „wojny” obecnie modnie określanej w relacjach nauczycieli i uczniów (M. Dudzikowa)²⁰. Stwierdzenie to było przyczynkiem do postawienia studentom kolejnego pytania dotyczącego wymiany poglądów.

Wymiana poglądów student - wykładowca

Analiza uzyskanych informacji dotyczyła pytania: Czy zaobserwowane podczas zajęć relacje student - wykładowca sprzyjają wymianie poglądów? Większość badanych odpowiedziała pozytywnie – 88%, przy tym studenci swoją wypowiedź uzupełnili o stwierdzenia: „wykładowcy nie narzucają swojej interpretacji poglądów” – 25%, „wykładowcy są kompetentni w zakresie komunikacji interpersonalnej” – 19%, „wymiana poglądów służy tworzeniu się współpracy i zrozumieniu z obu stron” – 18%, „dzięki stawianiu przez studentów pytań i prowadzeniu z nauczycielem rozmów można poruszyć wiele tematów” – 12%, „studenci mogą wypowiadać się, nie są z tego przez nauczycieli krytykowani” – 11%, „wykładowcy starają się, aby studenci brali udział w zajęciach, byli aktywni” – 8%. Z kolei dwóch respondentów wypowiedź swoją sformułowało następująco, że „zdarzają się wykładowcy, którzy nie rozmawiają ze studentami i nie można przy nich swobodnie się wypowiedzieć, ale są to pojedyncze przypadki”.

¹⁷ I. Jazukiewicz, *Osobowe właściwości nauczyciela*, [w:] *Edukacyjne dyskursy. Szkoła i jej udział w kreowaniu ładu społecznego*, (red.) C. Hendryk, B. Sack, M. Moś, Wyd. Print Group, Szczecin 2006, s. 403.

¹⁸ J. Melibruda, *Ja-Ty-My. Psychologiczne możliwości ulepszenia kontaktów międzyludzkich*, IPZ PTP, Warszawa 2003, s. 290.

¹⁹ A. Janowski, *Uczeń w teatrze życia szkolnego*, WSiP, Warszawa 1995.

²⁰ M. Dudzikowa, *Wstępnie o diagnozie (także militarnej)* [w:] *Twierdza. Szkoła w metaforze militarnej. Co w zamian?*(red.) M. Dudzikowa, S. Jaskulska, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2016, s. 11.

Na podstawie uzyskanych wyników, nie sposób stwierdzić, czy student jest w stanie osiągnąć całkowity obiektywizm spostrzegania. Istnieje możliwość celowego i świadomego wprowadzenia przez badanego studenta w błąd, na przykład chęcią zbudowania pozytywnego obrazu siebie i wywołania „dobrego wrażenia”, pomimo, że ankieta była anonimowa. Odbiór osoby nauczyciela akademickiego przez studenta jest zdeterminowany przez poziom emocji, nastawień i oczekiwań wobec niego. Niemniej jednak problematyka dotycząca wymiany poglądów jest ściśle związana z relacjami interpersonalnymi nauczyciel – student i z „takterem pedagogicznym” szeroko opisywanym m.in. przez C. Hendryka²¹ i J. Michalskiego²². Jednak pierwsze rozważania o pedagogicznych wartościach „taktu”, można odnaleźć już w wypowiedziach Johna Locke’a w „Myślach o wychowaniu”. W niej to autor pisał o dobrym zachowaniu, którym powinna wyróżniać się każda jednostka, szanująca siebie, jak również respektująca osobowość drugiego człowieka. „Takt pedagogiczny” staje się istotną wartością stanowiącą oś w procesie budowania relacji pomiędzy nauczycielem a studentem. Jest to szczególnie istotne dzisiaj, kiedy w relacjach z młodym człowiekiem pojawiają się postawy egoistyczne, roszczeniowe oraz ekspansywne, zorientowane na osiągnięcie własnego sukcesu, bez uwzględniania stanowiska drugiej osoby. Nauczyciel powinien wyrażać go „w podmiotowym stosunku do uczniów i odpowiednim dystansie wychowawczym”²³.

Nie mniej jednak „taktowna” wymiana poglądów, przekonań na linii nauczyciel – student powinna sprzyjać wzbudzeniu u dorastającej młodzieży otwartości, szczerości, a nawet zaufanie do wykładowcy. Ponad to może przyczynić się do pokonywania przejściowych trudności wynikających ze specyficznych cech okresu dorastania tj. krytycyzmu, wrażliwości na opinie innych oraz „chwilowych” trudności związanych ze studiowaniem. Zawodowy namysł nauczyciela prowadzący do twórczego, organizowania procesów poznania i rozwoju wpływa na wzrost refleksyjności studentów. Mają oni szansę dostrzec, że zachowanie nauczyciela są świadomą i otwartą reakcją na ujawnione przez nich lub ich kolegów niepokoje i opinie. Daje to studentom poczucie sprawstwa oraz zwiększa ich gotowość do ponoszenia konsekwencji własnych inicjatyw i działań. Zatem wpływa na wzrost poczucia ich podmiotowości²⁴.

Metody wykorzystywane na zajęciach

Z komunikacją nauczyciela – studenta ściśle związane są wypracowane i stosowane przez wykładowców metody przekazywania wiedzy i kształcenia umiejętności. Kolejne pytanie sformułowano następująco: Jakie najczęściej metody wykorzystywane są na zajęciach przez wykładowców? Analizując wyniki, należy zauważyć, że

²¹ C. Hendryk, *O takcie pedagogicznym nauczycieli akademickich i orientacji podmiotowej studentów* raport z badań, Agencja Wydawnicza „KWADRA”, Szczecin 2000.

²² J. Michalski. *Takt pedagogiczny w sztuce nauczycielskiego działania*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2010.

²³ C. Hendryk, *Takt pedagogiczny*, [w:] *Edukacyjne dyskursy. Szkoła i jej udział w kreowaniu ładu społecznego*, (red.) C. Hendryk, B. Sack, M. Moś, Wydawnictwo Print Group, Szczecin 2006, s. 353.

²⁴ M. Czerepaniak – Walczak, *Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*, Wyd. EDYTOR s.c., Toruń 1997, s. 27.

respondenci byli zgodni, że najczęściej stosowany na zajęciach był wykład konwersatoryjny – wykład połączony z działalnością studentów np. wykładowca stawia pytania, prowadzi ze słuchaczami rozmowę, czyli ich aktywizuje – 43%. W następnej kolejności został wskazywany wykład tradycyjny – 26%, ćwiczenia praktyczne – 20%, ćwiczenia projektowe – 12% i seminaria – 9%. Nie ulega wątpliwości, że bardziej doświadczeni wykładowcy posiadają „repertuar” metod obszerniejszy i bardziej różnorodny niż „rozpoczynający” nauczyciele akademicki. „W stale modyfikowanych dynamiką zmian cywilizacyjnych warunkach, nauczyciel akademicki jest zobowiązany do znalezienia takich sposobów pracy dydaktycznej, które najczęściej zaktywizują studentów, zainteresują wykładanym przedmiotem, wprowadzą w świat nauki sposobami, które są dla nich atrakcyjne”²⁵. Skuteczny nauczyciel powinien władać zestawem ulubionych i „wypracowanych” swoich metod nauczania, które zachęcą i zmotywują studenta do kształcenia.

Atmosfera podczas zajęć

W polu analiz interakcji interpersonalnych nauczyciel – student poznano panującą podczas zajęć atmosferę na podstawie sformułowanego pytania: Jaka panuje podczas zajęć atmosfera? Porównując wyniki dotyczące atmosfery zaobserwowanej przez większość studentów należy stwierdzić, że 57% określiło atmosferę, jako pozytywną. Swoje spostrzeżenia badani uzupełniali o następujące sformułowania: „atmosfera jest przyjazna, sprzyjająca nauce” – 14%, „atmosfera pozytywna, bardzo chętnie uczestniczę w zajęciach – 12%”, „atmosfera partnerska, wykładowca jest otwarty na uwagi i opinie studentów – 10%”, „prowadzący traktuje studentów przychylnie, nawet jak nasza wiedza na dany temat jest niewystarczająca” – 7%”, „wykładowca traktuje jak równych sobie” – 6%, „przyjazna atmosfera i bezstresowe warunki pracy na zajęciach” – 5%, „zajęcia są pełne pomysłów, czas szybko biegnie” – 5%. Wśród badanych znalazły się opinie, w których respondenci zaobserwowali, że „czasami atmosfera staje się napięta, ale to zależy od zajęć, sytuacji i profesora”, lub „atmosfera jest przyjazna studentowi, ale czuję na zajęciach wyścig szczurów”.

Nauczyciel - jego cechy w relacjach interpersonalnych

Kolejne poruszone zagadnienie dotyczyło określonych cech nauczyciela akademickiego zaobserwowanych przez studentów. Pytanie sformułowane: Jakie cechy wyróżniają nauczyciela akademickiego w relacjach ze studentami?

Do cech wyróżniających nauczycieli akademickich, które niezwykle cenią studenci zaliczono: „wysoką kulturę osobistą” – 35%, „rzetelność” – 28%, „profesjonalizm” – 26%, „wiedzę i umiejętność jej przekazywania” – 25%, „otwartość” – 24%, „wrozumiałość” i „stawianie wymagań” - 18%. W dalszej kolejności „zrozumienie studenta” – 14%, „empatię” – 12%, „uprzejmość wobec studentów” 9% oraz „szacunek” – 9%.

²⁵ D. Ciechanowska, *Uczenie się głębokie jako efekt studiowania*, [w:] *Uwarunkowania efektów kształcenia akademickiego*, (red.) D. Ciechanowska, Wydawnictwo „Pedagogium”, Szczecin 2012, s. 118.

A. Murawska zauważyła, że „w pracy nauczyciela przynajmniej tak samo ważna jest jak słowa jego osobowość, styl życia, sposób bycia, życiowe świadectwo. Otworzyć na świat wartości i rozbudzić zainteresowania tym światem może ten nauczyciel, który sam jest aksjologicznie czytelny, którego wybory są jasne, który zachowuje wierność wartościom”²⁶.

Zmiany w relacjach nauczyciel akademicki – student?

W badaniach sformułowano pytanie dotyczące propozycji zmian w relacjach nauczyciel – student: Co można zmienić w relacjach nauczyciel – student? Respondenci mieli możliwość przedstawienia swoich propozycji zmian w relacjach interpersonalnych, jednak niewielu z nich skorzystało. Nieliczni napisali, że „za mały kontakt z wykładownicą” – 10%, „niektórzy wykładowcy są trudno dostępni, stwarzają barierę” – 9%, „wykładowca powinien zaangażować wszystkich studentów na zajęciach” – 8%. Nie mniej, cenne jest sformułowanie studenta, który napisał: „jak na razie studiuje zbyt krótko na tej uczelni, żeby ocenić czy coś jest do zmiany, natomiast w poprzedniej uczelni zmieniałabym szacunek wykładowców do studentów, brak informacji o odwoływanych zajęciach oraz pojawianie się wykładowców w czasie zajęć na chwilę”.

Refleksja uogólniająca

Treść analizy badań jest podporządkowana przewodniej myśli – wzbudzenia krytycznej refleksji nad relacjami interpersonalnymi między nauczycielami akademickimi a studentami. Czytelnik może trafić na uproszczenia i skróty, które siłą rzeczy za sprawą takiego podejścia są nieuniknione. Nie można badania uznać za kompletne, gdyż pominięto wiele kwestii m.in. nie ujęto kategorii podmiotu i podmiotowości w relacjach interpersonalnych. Jednak – zgodnie z tezą M. Śnieżyńskiego – „o jakości pracy szkoły, o jej efektywności w znacznym stopniu decydują stosunki międzyludzkie jakie zostaną ukształtowane pomiędzy nauczycielami a uczniami oraz wzajemne relacje nauczycieli i uczniów między sobą”²⁷. Wzajemne – przekornie nazwane w tytule artykułu „uwikłania personalne” – są bardzo ważne w XXI w., w którym rozprzestrzenia się przemoc, słabszy bywa podporządkowany silniejszemu, autorytet moralny niszczonej jest przez autorytet przemocy, potrzeba nam jest chyba jak nigdy dotąd siła autorytetu: miłości i prawdy. Tę siłę powinien zaszczerpić i rozbudzić u swoich wychowanków właśnie nauczyciel.

W świetle przeprowadzonych badań główną nasuwającą się refleksją autora artykułu jest stwierdzenie dotyczące „pokory” nauczycieli szkół wyższych, wobec swoich podopiecznych. Należy wsłuchiwać się nie tylko w pozytywne opinie studentów dotyczące interpersonalnych kontaktów, ale również w te negatywne. „Pokora nie oznacza

²⁶ M. Murawska, *Rola Nauczyciela akademickiego w kontekście edukacji aksjologicznej*, [w:] *Student nauczyciel akademicki (relacje interpersonalne)*, (red.) E. Radecki, Wyd. „PoNaD”, Szczecin 1998, s. 118.

²⁷ M. Śnieżyński, *Sztuka dialogu: teoretyczne założenia a szkolna i akademicka rzeczywistość*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2008 s. 53.

rezygnacji z tego, w co się wierzy, i z tego, co się chce osiągnąć (...). Nauczyciel nie może dopuścić ani do skrajnego relatywizmu, ani do autorytarnego narzucania własnego zdania²⁸. Cechą ludzi mądrych (a za takich uważają się nauczyciele) jest uświadomienie sobie swoich ograniczeń wiedzy, istniejących braków oraz liczenie się z tym, że nie wszystko jest przewidywalne. Prawidłowe relacje przepełnione głębokim humanizmem, stanowi dla współczesnego pedagoga warunek *sine qua non* jego autorytetu. Nauczyciele akademicy, jako przewodnicy młodzieży w różnych sferach, uwikłani z nimi w relacje interpersonalne, powinni z ogromnym namysłem dostrzegać młodego człowieka, który zbiegiem czasu może ich zastąpić. W codziennych kontaktach nauczyciela akademickiego ze studentami chodzić będzie o rozwijanie atmosfery zaufania, wytworzenie poczucia bezpieczeństwa, sprawiedliwe ocenianie, dotrzymywanie słowa, uczciwość w postępowaniu, jednym słowem o wyeksponowanie kardynalnej cechy, którą J.W. Dawid nazwał „miłością dusz ludzkich”.

Bibliografia

- Ciechanowska D., *Autonomia studenta w procesie studiowania*, [w:] *Studenci konsumentami wiedzy akademickiej*, (red.) D. Ciechanowska, Wyd. „Pedagogium”, Szczecin 2011.
- Ciechanowska D., *Uczenie się głębokie jako efekt studiowania*, [w:] *Uwarunkowania efektów kształcenia akademickiego*, (red.) D. Ciechanowska, Wyd. „Pedagogium”, Szczecin 2012.
- Czerepaniak – Walczak M., *Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*, Wyd. EDYTOR s.c., Toruń 1997.
- Czerepaniak- Walczak M., *Utopia. Iluzja. Realność. O jakości edukacji akademickiej w kontekście kształcenia na kierunku „pedagogika”*, [w:] R. Bera, K. Klimkowska, A. Dudak (red.), *Jakość kształcenia w szkole wyższej*, Lublin 2014, s. 204.
- Dudzikowa M., *Wstępnie o diagnozie (także militarnej)* [w:] *Twierdza. Szkoła w metaforze militarnej. Co w zamian?*(red.) M. Dudzikowa, S. Jaskulska, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2016.
- Gnitecki J., *W poszukiwaniu aksjologicznych podstaw edukacji*, [w:] *Edukacja przełomu wieków wobec kwestii aksjologicznych*, (red.) U. Ostrowska, Wyd. UWM, Olsztyn 2001.
- Gordon T., *Wychowanie be porażek*, Pax, Warszawa 1995.
- Hendryk C., *O takcie pedagogicznym nauczycieli akademickich i orientacji podmiotowej studentów raport z badań*, Agencja Wydawnicza „KWADRA”, Szczecin 2000.
- Hendryk C., *Takt pedagogiczny*, [w:] *Edukacyjne dyskursy. Szkoła i jej udział w kreowaniu ładu społecznego*, (red.) C. Hendryk, B. Sack, M. Moś, Wyd. Print Group, Szczecin 2006.
- Janowski A., *Uczeń w teatrze życia szkolnego*, WSiP, Warszawa 1995.

²⁸ H. Kwiatkowska, *Pedeutologia*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 199.

- Jaskot K, Jazurkiewicz I., *Role zawodowe nauczyciela akademickiego* [w:] *Wprowadzenie do pedagogiki szkoły wyższej*, (red.) K. Jaskot, Oficyna IN-PLUS, Szczecin 2006.
- Jazurkiewicz I., *Osobowe właściwości nauczyciela*, [w:] *Edukacyjne dyskursy. Szkoła i jej udział w kreowaniu ładu społecznego*, (red.) C. Hendryk, B. Sack, M. Moś, Wyd. Print Group, Szczecin 2006.
- Komar W., *Woja w edukacji: stosunki nauczyciel-uczeń Pejzaże „walki” i nadziei (w kręgu pytań ważniejszych niż odpowiedzi)* [w:] *Nauczyciel – uczeń. Między przemocą a dialogiem obszary napięć i typy interakcji* (red.) M. Dudzikowa, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1996.
- Kwiatkowska H., *Pedeutologia*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Michalski J., *Takt pedagogiczny w sztuce nauczycielskiego działania*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2010.
- Melibroda J., *Ja-Ty-My. Psychologiczne możliwości ulepszania kontaktów międzyludzkich*, IPZ PTP, Warszawa 2003.
- Murawska M., *Rola Nauczyciela akademickiego w kontekście edukacji aksjologicznej*, [w:] *Student nauczyciel akademicki (relacje interpersonalne)*, (red.) E. Radecki, Wyd. „PoNaD”, Szczecin 1998.
- Rosenfeld L., Adler R., Proctor R., *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*, Rebis, Poznań 2011.
- Słownik wyrazów obcych*, (red.) J. Okarmus, M. Tytuła, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Bielsko-Biała 2011.
- Sajdak A., *Pomiędzy misją a ekonomią, refleksja nauczyciela nauczycieli*, [w:] *O humanizacji pracy zawodowej nauczyciela*, red. E. Kobyłecka, Wydawnictwo Naukowe PTP, Poznań 2007.
- Szczurek-Boryta A., *Obraz interakcji między nauczycielem i uczniem w procesie edukacji (uwarunkowania społeczno-pedagogiczne i osobowościowe)*, [w:] *Nauczyciel – uczeń. Między przemocą a dialogiem obszary napięć i typy interakcji* (red.) M. Dudzikowa, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1996.
- Śnieżyński M., *Sztuka dialogu: teoretyczne założenia a szkolna i akademicka rzeczywistość*, Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2008.
- Wenta K., *Defekty kształcenia akademickiego w dyskusji nad pedagogiką szkoły wyższej ze strony chaosu*, [w:] *Uwarunkowania efektów kształcenia akademickiego*, (red.) D. Ciechanowska, Wyd. „Pedagogium”, Szczecin 2012.